

Η ιατρική ως ηθική φιλοσοφία

Μίλτος Αρβανιτάκης

Η λέξη ηθική προέρχεται από τα αρχαία ελληνικά και επέστρεψε στη σύγχρονη Ευρώπη μέσω Αμερικής με τον όρο ethics που σημαίνει κώδικας συμπεριφοράς. Δεν έχει σχέση με τη λατινική λέξη morale που σημαίνει φρόνημα.

Όταν χρησιμοποιούμε τη λέξη ηθική, οριοθετούμε στο μυαλό μας συγκεκριμένα πρότυπα συμπεριφοράς που μπορεί όμως να διαφέρουν από κοινωνία σε κοινωνία και από εποχή σε εποχή. Αυτό που δεν διαφέρει όμως είναι το αρχαιοελληνικό σημαίνον της λέξης ηθική, που είναι η έκφραση του μέτρου της συγκεκριμένης κοινωνίας και εποχής.

Οι άγραφτοι κανόνες της ηθικής νομοθετημένοι ως επαγγελματική δεοντολογία εμφανίζονται από την αρχή της ιστορίας του ανθρώπου μόνο στο επιφανέστερο των επαγγελμάτων κατά τον Ιπποκράτη, στην Ιατρική. Η πρώτη ολοκληρωμένη μορφή της Ιατρικής Δεοντολογίας γράφτηκε τον 4^ο αιώνα π.Χ. από τον Ιπποκράτη ή από μαθητές του. Ακόμη και σήμερα, αλλά και στους επόμενους αιώνες που θα έλθουν, θα βασίζονται τα διεθνή νομοθετήματα του Κώδικα Άσκησης του Ιατρικού Επαγγέλματος και της Ιατρικής Δεοντολογίας στους αρχαιοελληνικούς κώδικες και στη Δεοντολογία. Το δίκαιο των αρχαίων Ελλήνων αντικατόπτριζε το υψηλό επίπεδο του πολιτισμού τους και διευθετούσε τις διαφορές των πολιτών με φιλελεύθερο τρόπο λαμβάνοντας υπ' όψη «το κοινό περί δικαίου αίσθημα».

Το Δίκαιο αποτελεί μια από τις κορυφαίες κατακτήσεις του ανθρώπινου πολιτισμού. Το Δίκαιο αφορά τους υποχρεωτικούς κανόνες που ρυθμίζουν την οργάνωση του κράτους, τις σχέσεις ανάμεσα στο κράτος και στους πολίτες όπως και τις σχέσεις ανάμεσα

στους πολίτες. Η Ιατρική Δεοντολογία αποτελεί τμήμα αυτού του Δικαίου. Για την άσκηση του ιατρικού επαγγέλματος δυο αρχαίες ρήσεις μπορούν να χρησιμεύσουν ως αξιώματα-οδηγοί:

Η ρήση του Σωκράτη «Ουδείς εκών κακός», δηλαδή κανένας δεν γίνεται κακός με τη θέλησή του και η ρήση του Ιπποκράτη «ασκείν περί τα νοσήματα δύο, ωφελείν ή μη βλάπτειν», δηλαδή ο γιατρός να είναι ωφέλιμος στον άρρωστο ή τουλάχιστον να μην του προκαλεί κακό.

Η ρήση «ωφελείν ή μη βλάπτειν» είναι και το μότο της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Κρήτης. Για τους γιατρούς, η άσκηση της Ιατρικής είναι ένας μονόδρομος στον οποίο κανείς δεν μπορεί να κάνει πίσω, ένας μονόδρομος στρωμένος με παγίδες που δεν αποτελούν τμήμα του ορατού ορίζοντα αλλά του αόρατου μετά από τις στροφές και τις απότομες κατηφόρες. Το όπλο για να αντιμετωπίσουμε τις παγίδες είναι μόνο ένα, η γνώση, η γνώση που βασίζεται όμως σε επιστημονική μεθοδολογία. Το αντίθετο είναι η άγνοια και η ανοησία – από το α στερητικό και το νους. Η γνώση αποκτάται με σωματικό και πνευματικό μόχθο, προσοχή στη λεπτομέρεια και, γιατί όχι, καταναγκασμό. Ο Ιπποκράτης αναφέρει: «Η αληθινή γνώση και η απλή γνώμη είναι δυο διαφορετικά πράγματα μεταξύ τους, το ένα γεννάει την επιστήμη, το άλλο την άγνοια».

Ο Littre, ένας μεγάλος Γάλλος ιπποκρατιστής φιλόλογος έγραψε το 1839: «Το ιατρικό επάγγελμα είναι από τα δύσκολα. Ευθύνη βαριά, εξουσία περιορισμένη, ασάφεια των διαφόρων περιπτώσεων, ευκαιρία φευγαλέα. Ίδου οι χαρακτηρισμοί του. Αληθινά κανείς δεν μπορεί να παίζει με τον επικίνδυνο όφι της



Επιδαύρου. Προσθέστε σ' αυτά τους ατομικούς κινδύνους τους συναφείς με τη σπουδή και την πράξη. Προσθέστε την επιστημονική μόρφωση που αδρύνει (ωριμάζει) και μεγαλώνει το πνεύμα. Προσθέστε και τα φιλάνθρωπα συναισθήματα που προεξάρχουν στην άσκηση της ευεργετικής αυτής τέχνης και θα εκπλαγείτε για το βαρύ αυτό επάγγελμα, που από την αρχαία εποχή ενέπνευσε ένα τέτοιο υπέροχο δημιούργημα όπως ο Ιπποκρατικός Όρκος».

Πηγαίνοντας όμως και από την άλλη όχθη του ποταμού, θεωρώ δίκαιο να αναφέρω και το παροιμιώδες γνωμικό του Νικοκλέα, βασιλέα της Κύπρου, τον 4° π.Χ., «Τις επιτυχίες των γιατρών ο ήλιος ορά, τις δε αποτυχίες η γη καλύπτει», αλλά και να προσθέσω ότι τον 21° αιώνα μ.Χ. θα έπρεπε ο Νικοκλέας να το διατυπώσει ανάποδα. «Τις επιτυχίες των γιατρών η γη καλύπτει, τις δε αποτυχίες ο ήλιος ορά», δηλαδή τα φώτα της TV και των Μ.Μ.Ε.

Ο χαρακτηρισμός του ιατρικού επαγγέλματος ως λειτουργήματος δεν σημαίνει αυτόματα ότι ο ιατρός δεν πρέπει να αμείβεται και να διάγει ως πένης, αλλά ότι η αμοιβή του δεν πρέπει να γίνει μέσο για εκμετάλλευση των συνανθρώπων ασθενών και των οικογενειών τους. Ακόμη περισσότερο σημαίνει να είναι μεγαλόψυχος, ώστε να μπορεί να κάνει διάκριση στις απαιτήσεις του ανάμεσα στους οικονομικά αδυνάτους και στους πλουσίους.

Ο γιατρός που νιώθει την Ιατρική ως λειτουργήμα θα αναγνωρίσει τον εαυτό του στα λεγόμενα του Ιπποκράτη: «Όποιος επιθυμεί να γίνει κάτοχος μιας βαθιάς γνώσης της Ιατρικής χρειάζεται απαραίτητως τα εξής: φυσική κλίση, κατάλληλη διδασκαλία, ευνοϊκό περιβάλλον, εκπαίδευση από την παιδική ηλικία, εργατικότητα, χρόνο. Το πρώτο λοιπόν που χρειάζεται, πρώτο πριν από οτιδήποτε άλλο, είναι η φυσική κλίση, γιατί αν η φύση αντιιστέκεται, τα πάντα είναι μάταια, ενώ αν η φύση δείχνει τον δρόμο γι' αυτό που είναι το καλύτερο, η διαδικασία της τέχνης γίνεται πιο εύκολη». Επομένως η Ιατρική δεν είναι μια τεχνική που περιορίζεται από κάποια δεοντολογία, αλλά μια ηθική φιλοσοφία που διέπει όλη τη ζωή του γιατρού. Η επιβράβευση αυτής της ηθικής στάσης του γιατρού είναι μια και μοναδική, το καλό

όνομα μεταξύ των ανθρώπων.

Στις ιατρικές μας σχολές υπάρχει μεγάλο κενό στην διδασκαλία της Ιατρικής Ηθικής και Δεοντολογίας, η οποία θα έπρεπε να διδάσκεται, γιατί πρωτίστως η Ιατρική είναι μια ανθρωπιστική επιστήμη που βασίζεται στην ηθική φιλοσοφία και δευτερευόντως μια θετική επιστήμη. Άραγε μπορεί να βρεθεί ένας πτυχιούχος της Ιατρικής που όταν ορκίζεται στον όρκο του Ιπποκράτη να γνωρίζει περί τίνος πρόκειται; Η ευθύνη ανήκει στη συντεταγμένη πολιτεία και στα θεσμικά όργανά της, συμπεριλαμβανομένου και του σώματος των ιατρών.

Η Ιατρική στον πυρήνα της είναι ηθική, είναι φιλοσοφία, δηλαδή αγάπη για τη σοφία, αγάπη για την επιστημονική έρευνα της αλήθειας, με απώτερο και μοναδικό σκοπό να επιβραδύνει τον θάνατο και να ανακουφίσει τον πόνο.

Ο κάθε άνθρωπος είναι μοναδικός, ανεπανάληπτος, μια μοναδική και ανεπανάληπτη μονάδα ενός συνόλου ψυχοκοινωνικών παραμέτρων, μια υπέρτατη αξία που η Ιατρική πρέπει να σέβεται και να υπηρετεί ανεξαρτήτως καταγωγής, χρώματος, κοινωνικής θέσης και οικονομικής κατάστασης.

Η ιατρική ηθική ή στον σύγχρονο κόσμο της τεχνολογίας, η Βιοηθική, δεν ανήκει μόνο στους γιατρούς αλλά και στους νομικούς, στους κοινωνιολόγους, στους φιλόσοφους, στους θεολόγους και εν τέλει σε όλους τους πολίτες.

Τα πάντα ρει και τα πάντα μεταβάλλονται και η κοινωνία με πρωτοπόρους τους γιατρούς οφείλει να αντιμετωπίσει έγκαιρα τις μελλοντικές προκλήσεις της Βιοηθικής, βλέποντας όμως πάντα μπροστά της το ρητό του «πατέρα» μας, του Ιπποκράτη: «Ο βίος είναι βραχύς, η δε τέχνη μακρά, η ευκαιρία φευγαλέα, η πείρα απατηλή υποκείμενη σε σφάλματα, η δε ορθή κρίση των πραγμάτων δύσκολη».

Το συμπέρασμα του ρητού είναι ότι η ιατρική γνώση δεν είναι τέλεια, ούτε πρόκειται ποτέ να τελειοποιηθεί, γιατί οι ειδικές ιατρικές περιπτώσεις είναι μοναδικές και η πραγματικότητά τους ρευστή, ώστε η αναγωγή τους στο γενικό να γίνεται με κριτήριο την ηθική φιλοσοφική έννοια της φρόνησης παρά της απόλυτης σοφίας.